

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/41146>

Please be advised that this information was generated on 2020-09-21 and may be subject to change.

SOPHIE LEVIE *'Winterdoorhuiverd zoekt de
mensch zich een koestering in schoonheids armen'*

De Winterboeken van de Wereldbibliotheek

42

TUSSEN 1922 en 1931 bracht de Wereldbibliotheek negen zogenaamde Winterboeken uit, en in het laatste jaar voor de Tweede Wereldoorlog verscheen een tiende. In totaal ruim duizend bladzijden gevuld met tekst en afbeeldingen, en ook een kleine hoeveelheid muziek. Volgens Van Dale is een Winterboek 'een jeugdboek met korte verhalen voor de winter'. Korte verhalen zijn in de Winterboeken van de WB inderdaad in flinke aantallen te vinden. En voor de winter, dat wil zeggen om in de wintertijd te lezen, zijn ze ook uitermate geschikt, want de aandacht voor Sinterklaas, Kerstmis, schaatsenrijden en ijszeilen is prominent. 'Winterstemming', 'Artis in de winter', 'Het winterlandschap in de Hollandse schilderkunst', 'De Drie Koningen aan de kust' en 'Als Thialff regeert' zijn slechts een paar van de 'wintertitels' waaruit deze speciale aandacht voor het seizoen blijkt. Maar voor de jeugd

zijn deze verzamelbundels zeker niet in de eerste plaats samengesteld. Puzzels, raadsels, platen om zelf in te kleuren, beschrijvingen van scheikundeproefjes en goocheltrucs (voor de jongens) of eenvoudige recepten (voor de meisjes), die tot het vaste repertoire van een Winterboek horen, zijn er niet in te vinden. Wat kregen de lezers dan wel voorgeschoteld en welk publiek wilden de Winterboeken aanspreken? Hieronder het verslag van een lezer die deze banden ruim vijfenzeventig jaar nadat ze op de markt kwamen heeft bekeken.

DE BUITENKANT

Voor mij op tafel ligt een reeks in opvallende kleuren gestoken banden met Jugendstil-accenten, waarop gestileerde geometrische patronen, soms ook bloem- of vogelmotieven zijn te onderscheiden. Ook de belettering sluit geheel aan bij de stijl die rond 1900 in de mode was. Lila met goud (1922-'23), bruin met goud in reliëf, groen en beige (1924-'25), blauw en zwart (1925-'26), zwart met drie grijze sneeuwvlokken (1926-'27), geel en groen (1927-'28), oranje, paars en beige met vlammende vuurtongen in een open haard (1928-'29), groen en beige (1929-'30) en blauw, wit en geel (1930-'31), waarbij een vrouw met een lantaarn in de hand haar weg zoekt in de besneeuwde nacht. Deze laatste band, ontworpen door Agnes Pareira, is de meest traditioneel figuratieve, de andere bandtekeningen zijn van Herman Hana (driemaal), B. Midderigh-Bokhorst, A.C. Strasser-Berlage, Georg Rueter, Chris Lebeau, en wellicht Willem van Konijnenburg. De naam van de uitgeverij en de jaartallen zijn duidelijk leesbaar. Eenmaal is er meer tekst op een band te lezen: op het Winterboek van 1925-'26 staat rond een cirkel de tekst 'Winterdoorhuiverd zoekt de mensch zich een koestering in schoonheids armen'. Binnen de cirkel ontfermt Winter zich over een persoon door haar (?) onder zijn (?) mantel te noden.

DE BINNENKANT

Het schutblad is in verschillende tinten oranje, geel, bruin of grijs en het vignet van de Wereldbibliotheek, de *B in de W*, is daarop onveranderd aanwezig. In alle banden minus één wordt het frontispice gevormd door een kleurenreproductie van een schilderij uit Nederlands of Vlaams bezit, een Jacob Maris, een Jan Toorop, een Jan Mankes, een Vincent van Gogh, een Zeeuwse houtsnede van Henri Wils, een Jan Steen, een Rembrandt en een Jan van Eyck. Dan volgt in sommige banden een inhoudsopgave, in de meeste banden echter staat de inhoud ach-

terin en worden voorin alleen de namen van de medewerkers vermeld. Op de titelpagina in de band van 1925-26 bijvoorbeeld staat in rode en zwarte letters:

VIERDE WINTERBOEK
VAN DE WERELDBIBLIOTHEEK

1925-1926

BIJDRAGEN VAN CARRY VAN BRUGGEN, WALDIE VAN ECK,
ANNA VAN GOGH-KAULBACH, D. HANNEMA,
D. TH. JAARSMA, A. VAN DER LEEUW, HERMAN DE MAN,
P. OTTEN, J. REDDINGIUS, ANNIE SALOMONS,
FELIX TIMMERMANS, MARIA VIOLA, MARGOT VOS,
JO DE WIT EN ELIS. ZERNIKE

MET ACHT REPRODUCTIES IN VIER KLEUREN NAAR
JACOB VAN RUISDAEL, JAN VAN GOYEN, REMBRANDT,
R. SAVERY, G.W. DIJSSELHOF, JAN MANKES,
DIRK NIJLAND EN SUZE ROBERTSON

BANDTEKENING VAN B. MIDDERIGH-BOKHORST

Achterin, na het eigenlijke tekstgedeelte, staat de inhoud van de reeds verschenen delen vermeld, daar wordt aangegeven welke banden nog verkrijgbaar zijn en welke zijn uitverkocht en staat de prijs genoemd: ingenaaid f 1.95, in keurband f 3.25. Daar staat ook reclame voor andere boeken van de uitgeverij, zoals de sprookjes van Grimm, de Vondel-editie, een reeks publicaties over fotokunst en beeldende kunst in Nederland en voor de eigen tijdschriften *Leven en Werken*, *Droom en Daad* (beide voor vrouwen en meisjes) en *Wil en Weg*, dat als ondertitel 'een volksuniversiteit voor jongeren en ouderen' heeft. Het *mission statement* van de uitgeverij 'Wat is en wat wil de Wereldbibliotheek?', een korte tekst met een manifestkarakter, geeft niet alleen informatie over de doelstellingen van de 'Maatschappij tot Verspreiding van Goede en Goedkoope Literatuur' en de wegen waarlangs men deze hoopt te bereiken, maar laat ook zien dat men lezers aan zich trachtte te binden via premies en kortingen. Zo wordt abonnees van de reeks 'Wereldbibliotheek' een belangrijke korting op de Winterboeken in het vooruitzicht gesteld, hetgeen de animo om deze mooie bandjes in huis te willen hebben ongetwijfeld heeft aangewakkerd.

De Winterboeken werden gevuld met het werk van auteurs 'uit eigen stal'. Maar van Dante, Goethe, Shakespeare en andere kopstukken uit de canon die door Van Suchtelen vertaald werden, en daardoor dus ook tot het fonds gingen behoren, zijn geen teksten te vinden. In de Winterboeken werd, met enkele uitzonderingen die werkelijk op de vingers van één hand te tellen zijn, fictie en een klein beetje poëzie gepubliceerd van levende Nederlandse en Vlaamse auteurs met wie de uitgeverij al in contact stond.

Onder de namen van medewerkers die meer dan eens bijdragen leverden, is een aantal ook nu nog redelijk bekende. Schrijvers als C.M. van Hille-Gaerthé, Aart van der Leeuw, Top Naeff, Annie Salomons, Hélène Swarth, Felix Timmermans en Maria Viola bijvoorbeeld, zijn zeker nog niet vergeten. Er zijn ook een of meer stukken van auteurs als Carry van Bruggen, P.C. Boutens, Anton van Duinkerken, Jac. P. Thijsse en Augusta de Wit opgenomen. Opvallend daarbij is het grote aantal vrouwen dat aan de Winterboeken bijdroeg. De 'bazen' van de *wb* deden zelf ook regelmatig mee met prozateksten, die al dan niet eerder waren gepubliceerd (Nico van Suchtelen) of verhandelingen over beeldende kunst en toelichtingen bij de kleurenreproducties die werden afgedrukt (Leo Simons). Bovendien ondertekende de directie een paar maal een korte noot die als noodzakelijke toelichting werd beschouwd bij een vertaling of om Kunstzaal Kleykamp in Den Haag te bedanken, waarmee regelmatig werd samengewerkt bij het verkrijgen van de reproducties.

Opmerkelijk is het vrijwel louter Nederlands/Vlaamse karakter van de teksten, en ook in de aandacht die aan de andere kunsten wordt gegeven is deze manifeste aandacht voor werk uit de Lage Landen terug te vinden. De afbeeldingen zijn van Rembrandt, Weissenbruch en Albert Cuyp en de lange artikelen dragen titels als 'Het kind in de Hollandse schilderkunst' en 'Romantiek in 't Hollandse landschap' of gaan over het Oud-Vlaamse portret, Breitner of Cornelis Troost. De muziekpartituren, nooit langer dan enkele bladzijden, zijn van Bernard Zweers, Catharina van Rennès, Johan Wagenaar en Dirk Schäfer.

Nederlandse Winterboeken om een Nederlands publiek in aanraking te brengen met een bonte mix van datgene wat de Wereldbibliotheek te bieden had. Om de Winterboeken te vullen werden geen opdrachten gegeven tot het schrijven van nieuwe teksten, maar werd een beroep gedaan op de kring van schrijvers, vertalers en bevriende of gerelateer-

de kunstenaars en intellectuelen om uit hun voorraad wat af te staan of een tekst waarvan de publicatie al enige tijd geleden had plaatsgevonden opnieuw aan te bieden.

DE VERHALEN

46 Korte prozaschetsen van drie tot zes bladzijden zoals 'Het paard' van Van Hille-Gaerthé (opgedragen aan Rie Cramer), 'De Voorbijgang' van Marie Koenen, 'Tante' van Henriette Mooy of 'Een gedroomde wandeling' van Jo de Wit zijn er veel. Dan zijn er langere verhalen als 'De paedagoog' van Van Suchtelen, 'Jan Allemachtig' van Herman de Man en 'Een witte angora en enige mensen' van Augusta de Wit. Vertrekpunt is vaak een relatie of een gezinssituatie, waarbij zo regelmatig een moralistische strekking de toon van de vertelling bepaalt dat de opvoedende waarde van het fictieve proza in ieder Winterboek ongetwijfeld groot was, maar de spijsvertering van een lezer-van-nu soms wel erg op de proef wordt gesteld. Vader en zoon, man en vrouw, ouder en kind, baas en knecht, kleindochter en grootvader, wat hebben ze elkaar veel te leren en wat onderwijzen de auteurs de personages (en de lezers) met veel nadruk!

Psychologisch realisme is de term waaronder het meeste proza valt dat in de Winterboeken wordt gepresenteerd. Zo gaat in het zesde Winterboek in het verhaal 'Begin en einde' van Marie Schmitz Magdaleentje van achttien met grote tegenzin op een winterse namiddag bij haar grootvader op bezoek. Ma heeft nog gezegd: 't is schandelijk zoals je die oude man verwaarloost!' Maar Magda, zoals ze zichzelf graag noemt, denkt: 'Jawel, verbeeld je! De onzin! Wat had iemand van achttien bij een oud mens van tachtig te maken!' De verteller observeert haar en ziet rode lipjes die met een smadelijke plooi opeenliggen, een glad voorhoofd dat in stugge rimpels trekt en neemt waar hoe zij zichzelf vol welgevallen in de spiegel bekijkt. Eenmaal binnen ziet zij grootvader zitten in de kamer met 'haar ouderwetse meubelzwaarte'. Galant maar stram wil de oude man opstaan om zijn kleindochter te begroeten, hetgeen Magdaleentje niet nodig vindt, en als hij hoffelijk een stoel voor haar wil aanschuiven zodat zij tegenover hem komt te zitten, is zij zelf al neergestreken in een hoek van de diepe vensterbank. Van daar kan ze vrij uitzien over de brede rijweg, het winterse park en de kale winterbomen, en die buitenwereld wil ze graag in de gaten houden. Grootvader probeert een gesprek op gang te brengen en laat merken dat het een grote vreugde voor hem is dat zij weer eens bij hem is. Hij noemt

het lief dat zij een mooie middag opoffert voor een oude man. Maar Magdaleentje denkt:

Och... nou ja... Wat moest je daar nou op zeggen?... Wat praatte je überhaupt met zo'n oude man? Wat zat hij daar eigenlijk zielig... zo oud en verschrompeld, en zo verschrikkelijk alleen!... Waarvoor leefden zulke oude mensen nog? Lééfde je eigenlijk nog wel als je zo oud was en zo ver van alles af, wanneer je de dingen maar langs je heen liet gaan?

In het vervolg van het verhaal wordt de oppositie jong-oud, vroeger nu met alle middelen voortgezet, en langzaam raakt het meisje geboeid door dat wat haar grootvader te vertellen heeft. Zoals Magdaleentje allerlei onvervulde verlangens heeft – ze wil er heel modieus uitzien om Joost en Frits te behagen en ze wil graag een eigen paard hebben –, zo had ook hij als achttienjarige wensen die tegen de wil van zijn vader in gingen en die hij niet heeft kunnen verwezenlijken. Ook hij heeft zijn verlangens moeten intomen en genoeg moeten nemen met minder dan hij in zijn onbesuisdheid hoopte te verkrijgen. Magdaleentje is verbaasd dat haar grootvader nog zulke scherpe herinneringen heeft aan de tijd dat hij even oud was als zij nu. Het doet haar beseffen dat de afstand tussen begin en einde veel korter is dan zij tot dan toe dacht. Bovendien leert zij van haar grootvader dat ‘de beste dingen in het leven niet zijn voor de mensen die nemen, maar voor wie afwachten’.

Minder zwaar en nadrukkelijk is het verhaal ‘Prille jeugd’ van Emmanuel de Bom in band I, waarin Schareltje en Fefke, broertjes van vier en twee jaar oud, voor Moeder staan te trappelen om naar school te gaan. Het is in de kleine werkmanshuisjes in het Vlaamse straatje zo overvol met kroost dat al wat benen heeft zo gauw mogelijk de straat op moet. Zo ook deze twee ‘baaskes’, met ‘haar afgeknipt tot tegen ’t vel van de schedel’, staan te wachten totdat ze nog een verse, warme boterham met stroop te eten krijgen voordat ze naar buiten worden gestuurd. ‘Arréh, en wijs zijn zulle, da’k geen klachten van u hoor! Een kruiske op ’t voorhoofd ieder en anroet, marsch!’ De jongetjes zijn zeer dik aangekleed om ze tegen de kou te beschermen en zo, ‘stijf in hun kleertjes geworst’, gaan ze op stap. Het kleinste kereltje heeft last van een restje stroop dat aan zijn neus kleeft en dat hijzelf met zijn tong niet kan bereiken. Broertje helpt hem gedienschtig door zijn neusje schoon te likken. Aan het eind van het verhaaltje neemt de oudste de jongste op zijn rug en draagt hem tot het schooltje ‘waar de kinderen op hun blokskes van alle kanten naar toe kleften’.

Armoede, een grote kinderschaar in ieder huis, een moeder die al het werk niet aan kan, maar als je bij elkaar blijft en voor elkaar zorgt, dan is het leven zo slecht nog niet, dat is de strekking (met variaties) van een hele reeks prozaschetsen in de Winterboeken. Van aristocratie tot arm werkvolk, van kleine winkeliers tot zigeuners, directeuren en zwervende landarbeiders, alle klassen zijn in de verhalen vertegenwoordigd en ieder verhaal bevat een les.

DRIE MOORDEN

Maar het loopt niet altijd goed af. In drie verhalen wordt een moord gepleegd, en daarmee komt de ethische lijn in het Winterboeken-proza wel enigszins onder druk te staan. 'Boete' van Josine Simons-Mees is een dialoog tussen een 'hij' en een 'zij' die elkaar ontmoeten in een hut in de Alpen. Zij hebben elkaar nooit eerder gezien. Vlak voor hun gesprek heeft een worsteling tussen twee mannen plaatsgevonden, die is geëindigd met een vloek, een wilde angstgil en daarna een plof van een lichaam in de diepte. De 'hij', de moordenaar, wordt door zijn korte ontmoeting met de 'zij', waarin hij het waarom van zijn daad onthult, zozeer bevangen door schuldgevoel en het besef dat zijn leven voor altijd getekend is, dat hij, na een kus van de 'zij' de hut uitloopt en door zelf de diepte in te springen, boet voor zijn daad.

In 'De bruidschat' van Jan Feith trekken drie landlopers, Rooie Mieke, een oude bezembinder en Frans, een jonge stoelenmatter, rond in een woonwagen. Tijdens de kermisweek heeft een dure dame gevraagd of ze Mieke mocht uitschilderen. Dat heeft de zwervers een week lang iedere dag een riks opgeleverd en van dat geld hebben ze goed geleefd. Maar de dame 'met d'r verf-rommeltje' is getrouwd en haar man komt telkens kijken of het schilderij vordert, vooral 's avonds. Mieke kan de fijn-geklede meidenloper heel goed de baas, maar Frans, die zijn eigen verliefdheid nog niet heeft durven uitspreken, is jaloers. Hij kan zich niet inhouden en vermoordt de man in diens dure villa met z'n stoelenmattersmes. Hij biecht de oude bezembinder alles op. De oude man ziet Mieke en Frans graag gelukkig en laat zich, zonder dat de andere twee beseffen hoe hij het fikst, oppakken voor de moord.

De derde moord is een droommoord. Ook in Else Bukowski's 'De moord van Konstantin Petrovich' wordt weer een misdaad gepleegd die voortkomt uit hartstocht. Het milieu is dat van Russen en Serviërs in Parijs, en de vrouw die de emoties opwekt is Tamara. Zij wordt afgeschilderd als een vrouw die ervan houdt om met mannen te spelen,

met alle clichématige uiterlijke en innerlijke trekken die daarbij horen. Konstantin, die een gecompliceerde verhouding met Tamara heeft, wurgt haar. In de loop van het verhaal treedt Tamara echter weer levend op en beseft de 'dader', die zelf constateert dat hij volkomen van schuldgevoelens verstoken blijft, dat hij de moord heeft gedroomd. Een van zijn kameraden is gearmeerd door zijn onevenwichtige gedrag en stelt voor 'met behulp van psychoanalyse zijn zwarte ziel eens uit te pluizen'. De theorieën van Freud zijn hiermee even aanwezig in de Winterboeken. Maar het is een hoge uitzondering in deze prozawereld uit de jaren twintig, waarin onvervulde wensen en onuitgesproken gedachten wel vaker een rol spelen, maar die toch hoofdzakelijk gevuld is met Schareltes, Fefkes en Magdaleentjes.

DE GEDICHTEN

'Kind-bruidje', 'Liederen van Heimwee', 'Omhoog', 'Herders morgenlied', 'Bloemen en Kinderen', de titels van de gedichten van P.C. Boutens, Richard de Cneudt, Waldie van Eck, Aart van der Leeuw en Hélène Swarth zijn niet heel veelbelovend. De uitersten van het poëtisch spectrum van de Winterboeken worden gevormd door enerzijds de 'Verzen' van Agatha Seger in de vierde band, waarvan de eerste strofe zo begint:

*Zing maar, zing maar, tot de sterren
duizeldeinzen van je lied,
zing maar tot die koude verre
maan verwonderd nederziet...*

en aan de andere kant de gedichten 'Poolreis' en 'Poolnacht' van Slauerhoff in de negende band, waar vocabulaire en ritme een stuk verrassender zijn:

*Poolzomer, nauw dal tussen hoge koude,
Droeg korte bloei van korstmos en dwergberken,
Stond tussen schaduwen en schotsenzerken,
Te laag om rendieren in leven te houden.*

Het is natuurlijk enigszins vilein om Seger en Slauerhoff met elkaar te confronteren, maar de retrospectieve lezer van de poëzie in de Winterboeken mag zich toch wel even verbazen over de zoete, sussende toon van de meeste gedichten, waarop Slauerhoffs teksten een wel heel wel-

kome uitzondering vormen. Het is erg eenvoudig om achteraf 'goede raad' te geven en wensen te uiten in de wetenschap dat deze toch niet meer opgevolgd kunnen worden. Desondanks veroorloof ik me dat één keer. Wat was de poëzieselectie opgeknaapt als tussen de Vlamingen ook Paul van Ostaïen een plaats had gekregen... En tussen de Nederlandse dichters had een tekst van Bloem, een tekst van Nijhoff bepaald niet misstaan...

TUSSENSTAND

De teksten overziend, de geselecteerde verhalen en de gedichten bij elkaar, valt op dat er meer achteruit dan vooruit gekeken is. De Winterboeken zijn in artistiek opzicht absoluut bevestigend te noemen en daarmee harmoniëren ze met de opvattingen over cultuuroverdracht en volksoopvoeding van de uitgeverij. Verontrustende teksten zijn er noch wat de vorm (kleine experimentjes daargelaten) noch wat de thematiek betreft in het aanbod te vinden. Het is opmerkelijk dat enige reflectie op de eigen literaire keuzes ontbreekt, maar daarop zat het Winterboekpubliek waarschijnlijk ook helemaal niet te wachten. Pas in het achtste en het negende Winterboek worden in 'Charles Dickens als Kerstverteller' van P.H. Ritter jr. en in 'Twee Kindervrienden' (over Hans Christian Andersen en Jules Verne) van Anton van Duinkerken enige poëtische uitspraken gedaan. Vooral in het eerste stuk, door Ritter zelf een 'letterkundig opstel' genoemd, zijn de opvattingen die impliciet uit vele teksten in de Winterboeken spreken te herkennen. Een belangrijk punt is de voorstelling van de werkelijkheid en het toverwoord is *realistisch*. Ritter schrijft vanuit een sterk kritische houding waarin hij de kunst van de moderne tijd confronteert met die van Dickens. Zijn onverholven afkeer van de verworvenheden van de nieuwe tijd brengt hem ertoe de 'klopmachine' (zijn denigrerende aanduiding van een schrijfmachine) te plaatsen tegenover Dickens' 'ganzen veder', waarbij een kerstvertelling met het laatste instrument geschreven natuurlijk veruit de voorkeur verdient boven een 'geklopt' kerstverhaal. Ritter spreekt van zinloze rolprenten en de onwaarschijnlijkheid van bioscopen waaraan wij ons vergapen. Hij prijst de argeloze 'eenvoudigheid' van Dickens' personages, die in schrill contrast staat met de tragische breuk die de moderne romankunst bijna altijd kenmerkt. In zijn cultuurpessimistisch ongenoegen krijgt de hele moderne wereld ervan langs:

De tegenstelling tussen Dickens' verbeeldingen en die van de moderne

kunst is overigens opmerkelijk. Ook in moderne verhalen en afbeeldingen wordt onze dagelijkse voorstelling van de werkelijkheid losgelaten. Ieder kent de moderne reclame- en tijdschriftomslagen, waar de voorstellingen schijnbaar willekeurig dooreen zijn gemengd. Een man aan het stuur van zijn auto, en onmiddellijk daar tegenover een man op een trapeze, of een juffrouw, die zich in haar toiletkamer zit te poederen, of het straatbeeld van een Amerikaanse stad.

DE AFBEELDINGEN

Deze visie op de artistieke ontwikkelingen in de moderne cultuur is in de presentatie van de beeldende kunst veel frequenter terug te vinden dan in de literaire sectie van de Winterboeken. De literatuur wordt in de banden immers zonder toelichting aangeboden – zelfs het thema ‘Kind’ dat in vrijwel alle bijdragen aan het eerste Winterboek herkenbaar is – blijft ongenoemd, terwijl bij het beschouwen van de vele reproducties de kijker stevig begeleid wordt.

Maria Viola, die als redactiesecretaresse bij verschillende wb-projecten betrokken was, en Leo Simons, de directeur, hebben de toelichtingen bij de reproducties verzorgd die vanaf het tweede Winterboek werden opgenomen. Zijn de beschrijvingen van Viola ondanks haar taalgebruik dat nu wel erg geëxalteerd aandoet, neutraal, Simons lardeert zijn toelichtingen met standpunten over de kunst van zijn eigen tijd die de kijker achteruit sturen. Vol waardering is Simons in zijn opmerkingen bij de kleurplaten van Jongkind, Bakker Korff, Bosboom en Lizzy Ansingh in het tweede Winterboek. Ze representeren vier fasen in de ontwikkelingen van de schilderkunst van de afgelopen zeventig jaar. Maar minder te spreken is hij over ‘De nieuwste bestrevingen, die de schilderkunst steeds verder willen losmaken van de nabootsing der werkelijke dingen en haar een gedachte-inhoud willen geven. De vrees der jongsten voor elke “nabootsing” schijnt te ontstaan uit een onvermogen, om, al nabootsend, nieuwe eigen waarde aan het waargenomene toe te voegen.’

De toon is gezet en is opnieuw te horen in de toelichting bij de reproducties in Winterboek 6. Daar wordt met instemming gewezen op de manier waarop de Franse impressionisten, net als de onze, ‘hun werkelijkheidsvisies hebben onderworpen aan hun subjectieve gevoeligheid voor kleur en stemming. Onjuist is het dan ook, gelijk zovelen onzer modernsten doen, hen te honen om hun realisme, oftewel weergave der werkelijkheid’.

Het zijn 'de jongsten', 'de modernsten', Simons rept zelfs van 'de aller-modernsten, die met enkel lijnen en vlakken hun eigen gevoel en stemming trachten uit te drukken', door wie kunst wordt geproduceerd die de directeur van de WB allermint kan waarderen. Hij verwoordt hiermee een traditioneel standpunt dat hij zonder enige terughoudendheid overdraagt aan het publiek van de Winterboeken. Realisme, impressionisme, symbolisme en de Nederlandse en Vlaamse schilderkunst van Jan van Eyck tot Vincent van Gogh (met als jongste reproductie een afbeelding van het schilderij getiteld *Jantje* van Jan Sluyters in Winterboek 1) zijn vele malen vertegenwoordigd en worden door zeer kundige experts toegelicht. Afbeeldingen van expressionistische, futuristische of surrealistische kunst ontbreken echter ten enenmale in de banden, laat staan dat er een opstel aan een van deze stromingen wordt gewijd. Zou de verklaring hiervan louter zijn dat deze stromingen niet in Nederland ontstaan zijn?

IN UITHEEMSCHE HANDEN

Maar het buitenland ontbreekt toch niet helemaal. Naast het opstel over Dickens en dat over Andersen en Verne, zijn in de voorgeschotelde literatuur ook een tekst uit het Russisch, het Fins, het Deens en het Japans te vinden. Bovendien is de internationale canon aanwezig doordat de namen van Homerus, Dante, Shakespeare, Shelley, Whitman, Flaubert en Maeterlinck en ook die van Freud en Einstein genoemd worden. In dit verband is het opmerkelijk met hoeveel vanzelfsprekendheid er in het Nederlandse proza uit de jaren twintig en dertig een paar woorden en zelfs zinnen Frans, Duits, Engels of zelfs Italiaans worden ingelast, zonder dat deze vertaling behoeft. Op de Mulo leerde je je talen heel erg goed... In de beeldende-kunstsectie valt het lange artikel van Simons over Engelse *inns* op in Winterboek 7 en dat over de Javaanse danskunst door Raden Mas Noto Soeroto in band 8, beide met prachtige foto's. Ook in de bijdragen over schilderkunst wordt een canon van internationale meesterwerken bekend verondersteld. In het artikel over Willem van Konijnenburg bijvoorbeeld, in Winterboek 6, staan de gebroeders Van Limburg, Mozart, Botticelli, Couperus, Bach, Donatello, Rubens en anderen vrolijk bij elkaar om de uitspraken over Van Konijnenburg kracht bij te zetten.

Zeer opmerkelijk in verband met de aandacht voor Nederlands schilderkunstig erfgoed zijn twee mededelingen van de redactie. In band 7 staat onder de kop *Onze kleurdrukken* het volgende: 'Dankzij

de vriendelijke medewerking der Kunstzaal Kleykamp in Den Haag, kunnen wij dit jaar de lezers van ons Winterboek andermaal een viertal werken van onze grote Nederlandse Meesters der 17de eeuw, welke zich in particuliere buitenlandse verzamelingen bevinden, in kleur-reproductie voorleggen en aldus het verlies voor ons volk, door de vereemding van zulke werken ontstaan, enigermate verminderen.' En in band 8 begint Simons' toelichting bij de kleurenplaten met de volgende zin: 'Wij zetten dit jaar onze verzameling reproducties naar Nederlandse meesters, wier werken in uitheemse handen zijn geraakt voort, andermaal dankzij de vriendelijke medewerking van de directie der Kon. Kunstzalen Kleykamp, te 's Gravenhage, die ze op haar na-jaarstentoonstelling het vorig jaar had bijeengebracht.'

Zonder enige terughoudendheid worden de 'uitheemsche' verzamelaars genoemd die de werken van Albert Cuyp, Rembrandt, Jan Steen en Gabriël Metsu voor hun collecties hebben verworven. Het lijkt bijna een uitnodiging om bij de Countess of Carnavon, Rudolph Kunn, de Comte d'Outremont en Viscount Bearsted langs te gaan om het Nederlands kunstbezit terug te halen...

VERRASSING

De uitgeverij met haar ideeën over volksopvoeding via cultuurspreiding en de steeds opnieuw verwoorde wens krachtig bij te dragen aan de 'verheffing der volkscultuur', wilde tegen een zo laag mogelijke prijs goede lectuur onder het bereik van een zo groot mogelijk aantal lezers te brengen. Ze noemde zichzelf geen filantropische instelling, maar een zakelijk bedrijf van bij uitstek sociaal en cultureel belang. Deze be-woordingen (en de spelling) zijn rechtstreeks afkomstig uit de verklaring van de directie, die in een aantal Winterboeken staat afgedrukt.

Enigszins onverwacht wordt daardoor de frequentie waarmee religie en godsdienstige rituelen in de Winterboeken aandacht krijgen. Dat in een Winterboek verhoogde aandacht aan wintergenoevens wordt gegeven en dat de lezer in de teksten, buiten de sinterklaas- en kerstverhalen, nogal wat kale bomen, kleumende vogels, sneeuw en ijs, mutsen, wanten en brandende kachels tegenkomt is vanzelfsprekend. Maar het opvallende gemak waarmee in het Vlaamse proza pastoors op het toneel van de Wereldbibliotheek figureren naast dominees in de Nederlandse verhalen, terwijl via Carry van Bruggen ook nog een paar joodse feesten en gebruiken een plaats krijgen, is beslist vermeldenswaard. Hoeveel keren wordt niet gevarieerd op het thema van de kerst-

nacht, het kerstkind en de drie koningen in proza en poëzie, hoe vaak wordt een situatie die uit de hand dreigt te lopen niet in goede banen geleid door het besef dat de kersttijd een periode van vrede en licht is, hoeveel kruisjes worden er niet geslagen en hoeveel handen worden er niet gevouwen? Het is verrassend voor de hedendaagse lezer van Joyce, Woolf, Thomas Mann en Proust, of Bordewijk en Du Perron om in Nederland te blijven, die dit niet meer gewend is en het uit deze hoek al helemaal niet had verwacht. Stijn Streuvels, Herman de Man, Annie Salomons, Carry van Bruggen, Henriette Mooy, Johan de Meester, Antoon Thiry, Siegfried van Praag en vele anderen geven de godsdienst op de een of andere wijze een plek in hun teksten. Nooit dwingend, nooit kleinerend, altijd met een grote vanzelfsprekendheid omdat deze past in het leven van hun personages. Dat de directie van de Wereldbibliotheek deze lijn in haar fonds zo probleemloos naast haar eigen opvattingen heeft weten te plaatsen, is opvallend en interessant.

TEN SLOTTE

‘De menigte is nooit klassiek, nooit decadent – altijd romantisch,’ schrijft Ritter in zijn Dickens-opstel. Als we tot Ritters menigte even het publiek van de Winterboeken rekenen, dan heeft hij wat de decadentie betreft ongetwijfeld gelijk. Wat de romantiek betreft waarschijnlijk ook, maar wat de term klassiek betreft weet ik het nog zo net niet. Is het nu niet juist grotendeels een traditionele, klassieke cultuur die de Winterboekenredactie aan haar lezers wilde doorgeven? Met het realistische proza, de afweer tegen de moderne kunst, de vele verwijzingen naar de canon, de afwezigheid van de werkelijk vernieuwende literatuur uit de eigen tijd, met de bijdragen uit Vlaanderen en de aandacht voor het nationale schilderkunstige erfgoed weerspiegelen de Winterboeken de volksoopvoedingsidealen van de WB. Voor een lezer-van-nu bevatten ze een bonte cultuurmix die ze tot een intrigerend object maken. Het genre verdient navolging. Heeft de Wereldbibliotheek geen plannen voor een nieuwe reeks uit het huidige fonds?